

SCENSKO IZRAŽAVANJE U TERAPIJSKOM KONTEKSTU

Dukić, Monika

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:703273>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)



SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

SCENSKO IZRAŽAVANJE U TERAPIJSKOM KONTEKSTU

MONIKA DUKIĆ

Split, 2024.

Odsjek za rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Scenska kultura i lutkarstvo

SCENSKO IZRAŽAVANJE U TERAPIJSKOM KONTEKSTU

Studentica: Monika Dukić

Mentorica: doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber

Komentor: doc. dr. sc. Toni Maglica

Split, srpanj 2024.

SADRŽAJ:

| | |
|---|----------|
| 1. LUTKARSTVO | 2 |
| 2. LUTKA | 4 |
| 3. VRSTE LUTAKA | 5 |
| 3.1. Ginjol lutka | 5 |
| 3.2. Zijevalica..... | 6 |
| 3.3. Lutke sjene | 6 |
| 3.4. Javajka..... | 7 |
| 3.5. Marioneta | 7 |
| 3.6. Ostale vrste lutaka..... | 7 |
| 4. DIJETE I LUTKA..... | 9 |
| 4.1. Igra lutkom..... | 9 |
| 5. LUTKA U DJEČJEM VRTIĆU | 11 |
| 6. TERAPIJSKI UČINAK SCENSKOG IZRAŽAVANJA LUTKOM..... | 13 |
| 6.1. Govorne teškoće..... | 13 |
| 6.2. Intelektualne poteškoće..... | 16 |
| 6.3. Emocionalni poremećaji | 17 |
| 6.4. Traume | 18 |
| 6.5. Obiteljski problemi | 19 |
| 6.6. Agresivnost | 20 |
| 6.7. Strahovi | 21 |
| 7. „LUTKA VODIČ” | 22 |
| ZAKLJUČAK..... | 25 |
| LITERATURA | 26 |
| SAŽETAK | 28 |
| ABSTRACT..... | 29 |

UVOD

Scenska umjetnost snažno djeluje na dijete te mu daje mogućnost izražavanja kroz pokret (ples i pantomimu), zatim dramu i lutkarstvo.

Djetinjstvo je razdoblje u kojem su djeci glavni uzori junaci iz književnih djela i iz animiranih filmova i filmova za djecu. Snažan dojam na djecu ostavljaju i lutke iz lutkarskih predstava te tako stječu naklonost prema scenskoj umjetnosti. Kroz ovu umjetnost djeca spoznaju svijet, a lutku doživljavaju kao prijatelja s kojim odrastaju i sazrijevaju.

Tema je ovog rada *Scensko izražavanje u terapijskom kontekstu*. Naime, od ranog djetinjstva djeca dolaze u doticaj s lutkom s kojom se i emocionalno povezuju. Utoliko lutka može biti i terapijsko sredstvo.

Rad se sastoji od tri poglavlja.

Prvo poglavlje bavi se poviješću lutkarstva, lutkama i različitim vrstama lutaka.

U drugom poglavlju pojašnjava se odnos djeteta i lutke, njen utjecaj na dijete te mogućnosti korištenja lutke u dječjem vrtiću. Također, ovo poglavlje se bavi i odnosom odgajatelj-lutka-dijete.

Treće poglavlje posvećeno je terapijskom značaju upotrebe lutke kao pomagala u radu s djecom s određenim poteškoćama i problemima. Dotiče se i psihodramske terapije kao jednog posebnog oblika scenskog izražavanja gdje se koristi lutka.

Cilj je rada, na temelju relevantnih izvora i literature, služeći se deskriptivnom metodom, ukazati na važnost korištenja lutke u scenskom izražavanju kao sredstvo kojim bi se djeci s poteškoćama pomoglo u napredovanju, a djeci s problemima, strahovima i traumama olakšalo u prevladavanju istih.

1. LUTKARSTVO

Lutkarstvo je prema Županić BeniĆ (2009: 7) scenska umjetnost vrlo slična kazalištu glume, ali s bitnom razlikom, a to je postojanje posrednika (lutke) između publike i glumaca. Lutka je, naime, glavno izražajno sredstvo lutkarske umjetnosti, a scenska lutka je upravo ona koju koristimo za izvedbu na pozornici. Ista autorica sam pojam lutkarstvo označava kao „čin davanja života realističnoj ili apstraktnoj reprezentaciji određene figure, predmeta, objekta u svrhu rituala ili kazališnog čina” (Županić BeniĆ, 2019: 13).

S druge strane, Županić BeniĆ naglašava kako lutkarstvo možemo promatrati kao ekstenziju ekspresivnih mogućnosti čovjeka, odnosno kao komunikacijski proces. Iako lutkarstvo i samu lutku često vezujemo isključivo uz dječje lutkarske predstave, ona itekako ima važnu ulogu i izvan scene, u djetetovom životu. Lutkarstvo je složena umjetnost koja obuhvaća glazbeno, likovno, plesno, književno kao i dramsko izražavanje (Županić BeniĆ, 2009: 17).

Lutkarska umjetnost ima korijene u kulturi mnogih naroda. U kontekstu europskog lutkarstva, koje se intenzivnije razvijalo u 16. i 17. stoljeću, Pokrivka (1978: 6) ističe njegovu usmjerenost na lutke marionete. S druge strane, autorica Županić BeniĆ (2019: 15) europsku tradiciju vezuje uz podjelu lutkarskih predstava na satiru, komediju i parodiju. Nadalje, Pokrivka (1978: 6-8) objašnjava kako je lutkarstvo u to vrijeme postalo obiteljski zanat putujućih lutkara dok kasnijim preporodom na scenu stupaju zanesenjaci i talentirani pojedinci. S prvim preporodom dolazi do promjena u repertoaru koji se tematski proširuje te se izbacuje tekst u kojem ima grubosti. U ovom razdoblju lutkarsko kazalište usredotočilo se na mlađu publiku te samim tim nije bilo u interesu javnosti pa je zaostajalo za kazalištem glume. Početkom 20. stoljeća u lutkarstvu se javljaju elementi simbolizma, impresionizma, ekspresionizma te kubizma uz stilizaciju i apstrakciju. Repertoar sadrži razne teme i sadržaj, a scenska lutka nije više vjerna kopija lika, već njegov simbol. Kazalište lutaka više nije samo mjesto za dramu, već i za grotesku, satiru te lutkarsku pantomimu. Ističe se i važna uloga glazbe u lutkarstvu te se javlja i karakterističan glazbeni stil. Nakon Drugog svjetskog rata lutkarstvo je najrazvijenije u Poljskoj i ondašnjoj Čehoslovačkoj (Pokrivka, 1978).

Razvoj poslijeratnog lutkarstva u Hrvatskoj dijeli se na četiri razdoblja. U prvom razdoblju, nakon rata pa sve do 50-ih godina, prevladava tradicionalno uz dodatak (soc)realizma, a u

predstavama se koriste marionete i ginjol lutke. Slijedi period „stare škole” u kojem se vidi utjecaj češke, slovačke, poljske i ruske lutkarske škole. Ovo razdoblje je trajalo sve do 1968./1969. kada je nastupilo razdoblje sukoba „mladih” i „starih” u kojem je došlo i do nekih promjena u tekstovima, scenografiji i poetici. Trajalo je to nekih desetak godina, ali onda se počinje oblikovati redateljsko-scenografsko kazalište gdje je glumac-lutkar dio velike sve-lutke. U suvremenom lutkarskom kazalištu sve se češće poseže za narodskim i folklornim. Isključuje se pisca, a do izražaja dolazi redatelj koji se bavi temama, ali one ne dolaze od njega (Paljetak, 2007: 17).

Lutkarstvo utječe istovremeno na više osjetila, pa tako djeci pruža estetski doživljaj. Lutkarski igrokaz može imati i misaonu i emotivnu srž uz poetičnost i ritmičku raznolikost, ali ne smije biti nametljiv, nego psihološki uvjerljiv (Pokrivka, 1977 prema Vidović Schreiber, 2015: 505). Kao predložak za lutkarsku predstavu mogu se koristiti bajke, basne i priče, a upravo tradicijske priče, zbog svoje tematike prožete fantastikom, potiču razvoj mašte. Basne na kraju imaju pouku što im daje odgojnu vrijednost (Ujević, 2013 prema Vidović Schreiber, 2015: 506). Vukonić-Žunić i Delaš (2009 prema Vidović Schreiber, 2015: 508) napominju kako tijekom predstave treba paziti na govor, a monolozi i dijalozi trebaju imati specifičan ritam i duljinu. Očekivano i neočekivano, kao i smirenje i napetost, treba pravilno izmjenjivati.

Pokrivka (1978: 8) zaključuje kako je lutkarstvo, za razliku od ostalih grana scenske umjetnosti, idealno za prikazivanje fikcije i bajki te je upravo zato najbliže djeci. Glibo (2000: 125-128) ističe ulogu lutkarske umjetnosti u kontekstu odgoja, dječjem shvaćanju života, razvoju emocija i kreativnosti. S obzirom na navedeno, napominje kako treba imati na umu i umjetničku vrijednost pojedinog djela koje se prikazuje djeci kroz lutkarsku predstavu. Djeca izrazito snažno doživljavaju sva događanja tijekom predstave, a osobito događaje vezane uz glavnog lika jer se poistovjećuju s njim. Zato je važno potaknuti djecu da izraze svoje mišljenje i doživljaj predstave, da kažu koji likovi su im se sviđjeli i kako su se osjećali za vrijeme predstave. Razgovarajući o doživljaju predstave djeca rade na izgradnji odnosa prema svijetu, ali i prema samima sebi i baš zato lutkarstvo ima važnu ulogu u djetetovom životu (Glibo, 2000: 143).

2. LUTKA

Bastašić (1988: 8) i Pokrivka (1978: 10) slažu se u tom da je lutka neživi objekt kojeg pokretom oživljava, odnosno daje joj scenski život, lutkar. Pokrivka (1978: 9) napominje da upravo zbog lutkara ona nije obična figura jer joj on daje razne mogućnosti (da leti, nestaje ili da mijenja veličine). Lutkar ima glavnu ulogu u uvođenju gledatelja u svijet mašte. Autorica Županić Benić (2009: 7) također spominje lutkara koji koristeći se imaginacijom donosi publici karakter same lutke. Lutka ima mogućnost transformacije kojom budi naše emocije, ali i sjećanja na djetinjstvo. U tom kontekstu Županić Benić ističe kako glumca možemo zamijeniti lutkom, ali lutku nikako ne možemo zamijeniti glumcem. U tome je njena posebnost (Županić Benić 2019: 22).

Bastašić (1988: 8) ističe lutkinu osnovnu odliku, a to je gesta. S druge strane Glibo (2000: 123) naglašava jednostavnost i poetičnost lutki koje su oblikovane za svoju ulogu. One imaju neponovljiv lik kroz koji se projicira čovjekova svijest. Lutke ne trpe komplicirane dramske radnje. U svijetu lutaka vladaju humor, fantastika, poezija. U tom izmišljenom, stiliziranom svijetu kojim upravlja lutkar animator, ne postoje granice između ljudi i biljaka i životinja. Glibo (2000: 124) dalje objašnjava kako ekspresija i karikatura nikako nisu poželjne u lutkarstvu jer one ne razvijaju dječju maštu. Isto tako djeca se ne mogu poistovjetiti s lutkom ako je stilizacija pregruba. Autor Bastašić (1988: 8) ističe kako djeca olako predmetima pripisuju različita značenja koja im u realnosti ne pripadaju. Pa tako i bilo koji predmet, u igri, može postati lutka.

„Lutke rade za svjetlost, za radost dječjih osmijeha koji i njih ozare u trenutku savršenog spoja života-bajke i bajke-života” (Paljetak, 2007: 8). Autor dalje tvrdi kako je lutka najsavršenija naprava kojoj nije potreban niti jedan drugi mehanizam osim ljudskog srca. Također, ističe svrhu lutkinog egzistiranja koja se očituje kada promatrajući ju, mislimo na čovjeka, i time nas ona uvodi u svoj nestvarni svijet. Ona voli bajkovito vrijeme (Paljetak, 2007: 8). „Lutka je snovidna, a čovjek sanjač. Što čovjek sanja, to lutka živi. Što lutka sanja, to čovjek snuje” (Paljetak, 2007: 9). Autor zaključuje kako je upravo lutka jedan od najstarijih proizvoda ljudskog duha i same civilizacije (Paljetak, 2007: 18).

3. VRSTE LUTAKA

Postoje razne vrste lutaka, a Županić Benić (2009) konstatira dvije podjele. U prvoj podjeli, s obzirom na način pokretanja, razlikujemo ručne lutke, lutke na štapu i lutke na koncima. Ručne lutke su ginjol i zijevalica, lutke na štapu su velike lutke, javajke i lutke za kazalište sjena, a marionete su lutke na koncima. Druga podjela je prema poziciji s koje se animiraju. Ovdje imamo lutke koje animiramo odozgo – marionete na koncima i na žici te lutke s animiranjem odozdo – štapne i ručne lutke (Županić Benić, 2009: 9).

3.1. Ginjol lutka

Ginjol lutku, izvornog naziva *guignol*, osmislio je Francuz Laurent Mourguet. Ovu lutku navlačimo na ruku kao rukavicu pa se još zove i lutka rukavica. Ona se pokreće prstima te rotacijom podlaktice i šake. Kažiprstom pokrećemo glavu, a palcem i malim prstom – ruke. Ginjol lutka je dobra za početnike, osobito djecu koja je lako mogu kontrolirati, a samim tim i uspješno animirati. Zbog njene jednostavnosti lako se užive u sam lik lutke. Često je dostupna djeci u dječjem vrtiću. Ginjol lutku čine tri dijela: glava koja je predimenzionirana, istaknute ruke i tijelo koje prekriva haljina kako se ne bi vidjela lutkarova ruka. Kostim ove lutke je jednostavan i neupadljiv da bi se glava i ruke isticali. Položaj glave je izrazito bitan jer po njemu gledatelj prepoznaje raspoloženje same lutke. Kada je glava spuštена prema naprijed – lutka je tužna. Glava nagnuta unatrag s „podignutim nosom” prikazuje bahatost, autoritet. Opće obilježje ove vrste lutke je prenaplašenost koja se očituje u najobičnijim situacijama. Kada animator želi prikazati da lutka promatra neki predmet, on ga obilazi sa svih strana. Na taj način prenaplašava promatranje te tako publici pojačava ukupni dojam. Ako animator želi prikazati negodovanje, okretat će lutkinu glavu lijevo-desno. Pokreti ruku također imaju svoja značenja koja nije potrebno i verbalno objašnjavati. Kao na primjer pljeskanje ruku, mahanje ili raširene ruke za zagrljaj. Jasno je što se time želi, pa nije potrebno to i verbalizirati. Pokreti trebaju biti jasni i ritmični. Glas i govor trebaju biti primjereni veličini lutke jer to oslikava njen karakter. Tijekom animiranja animator se nalazi iza paravana (Županić Benić, 2009: 11-37).

3.2. Zijevalica

Ovoj ručnoj lutki, za razliku od prethodne, animator prstima otvara i zatvara usta i upravo su pomična usta njena glavna karakteristika. Koristi se kad je cilj govorom iskazati neku poruku. Ponekad zijevalica ima i pomične oči. Ovom lutkom može se lako izraziti facijalna ekspresija čovjeka što dovodi do groteske. Dobra je za animaciju imaginarnih bića ili nekih životinjskih likova, a poznato je da djeca vole životinje kako u književnoj umjetnosti tako i u scenskoj umjetnosti. Često do izražaja dolazi i kosa koju lutka zabacuje i tako pojačava dojam gledatelja. Zijevalice mogu biti vrlo jednostavne kao one od čarapa, ali postoje i one složenije koje se koriste u televizijske svrhe. Ukoliko lutka ima tijelo, ono je trodimenzionalno te ima ruke i noge, a tada su potrebna dva, usklađena animatora kako bi jedan pomicao glavu, a drugi tijelo. Oni lutku animiraju na povišenoj pozornici te su odjeveni u crno kako bi lutka došla do izražaja u odnosu na njih. Za najjednostavnije zijevalice dovoljan je paravan u visini animatora. Ovu vrstu lutaka možemo pronaći i u dječjem vrtiću (Županić Benić, 2009: 39-41).

3.3. Lutke sjene

Lutke sjene su posebne jer one jedine prikazuju sjenu objekta, a ne stvarni objekt. Sjena je iluzija koju stvara svjetlost usmjerena prema predmetu. Ove lutke su uglavnom dvodimenzionalne, odnosno plošne. Vizualno ne sadrže ništa suvišno, pa imaju veliku umjetničku vrijednost. Mogu biti tamne siluete od neprozirnih materijala ili transparentne od prozirnih materijala. Lutke su za izradu s djecom. Možemo se koristiti i rukama, bez silueta, kako bi djeci ispričali priču preko igre sjena. Dakle, uvijek su dostupne jer i naše ruke možemo koristiti umjesto lutke. Siluetu animator kontrolira čvrstom žicom vodilicom. Složenost lutke sjene ovisi o broju pokretnih zglobova i vodilica. Često su predstave popraćene glazbom u pozadini koja dočarava magičnost izvedbe. Lutke sjene oživljavaju na platnu koje je osvijetljeno svjetlosti ili na ekranu (Županić Benić, 2009: 51-68).

3.4. Javajka

Javajka je nazvana po Javi – otoku s kojeg potječe. To je lutka na štapu koja, kao i ostale štapne lutke, ima više mogućnosti od ručnih lutki. Pojavljuje se u raznolikim oblicima, od najjednostavnijih do najsloženijih. Trodimenzionalna je, ima glavu, ruke i tijelo prekriveno suknjom od struka prema dolje. Detaljno izrađen kostim krasi ove lutke. Animira se tako da

animator drži štap koji prolazi kroz trup, vrat pa sve do glave. Žice služe za pokretanje ruku. Klasične javajke se animiraju odozdo dok je animator iza paravana. Javajkom lako upravljaju i djeca (Županić Benić, 2009: 74-80).

3.5. Marioneta

Najsloženije lutke upravo su marionete, lutke na koncima. Naziv ovih lutaka potječe iz Italije. Postoje dvije verzije nastanka imena. Prva kaže da potječe od trgovaca koji su prodavali male kopije velikih drvenih lutaka koje su nazvali – marionete ili u prijevodu „drvene Marije”. Drugi pak tvrde kako značenje imena zapravo dolazi od lika „mala Marija” u prijevodu – marioneta, iz crkvenih lutkarskih predstava koje je predstavljalo lik Djevice Marije. Marionete zbog pokretanja koncima kojima pomičemo određeni dio tijela imaju razne mogućnosti. Pa tako mogu klimati glavom, hodati, mahati i skakati. Upravo zbog toga ova vrsta lutaka najviše nalikuju čovjeku. Ove lutke sastoje se od tri elementa: tijela, kontrolnog mehanizma te niti konca na mehanizmu i dijelovima lutke. Za pokretanje je potrebno minimalno osam do devet konaca. Klasične marionete imaju detaljno izrađen kostim. Animator marionete može animirati i na sceni, odjeven u crno, ali i s marionetskog mosta iznad otvora scene (Županić Benić, 2009: 88-109).

3.6. Ostale vrste lutaka

Postoje lutke koje ne spadaju u prethodno navedene vrste i podjele, ali su jednako važne u lutkarskoj umjetnosti. Prije svega to su bunraku-lutke podrijetlom iz Japana. Elementi ove lutke su: glava, tijelo, ruke i noge. Glava je kod ovih lutaka vrlo realistična te ima razne mogućnosti pomicanja određenih dijelova, od kapaka, obrva do usta i jezika. Na njenu licu se očituju i emocije njenog lika. Potrebna su čak tri animatora ove zahtjevne lutke. Samo se glavnom animatoru vidi lice, a ostali su odjeveni u crno. Sva trojica moraju biti odlično usklađena. Predstave s ovim lutkama traju vrlo dugo, čak i po nekoliko sati (Županić Benić, 2009: 113-114).

Gigantske lutke također se izdvajaju iz prije navedenih kategorija. Ove lutke nastaju pri odvajanju maske od glumčeva lica i stavljanja maske na štap. Veličina ih ističe u prostornom okruženju i po tom su posebne. Upadljiva su izgleda koji, s jedne strane, može biti izrazito zastrašujuć, a s druge strane uveseljavajuć. S obzirom na veličinu može ih pokretati više ljudi. Gigantske lutke su najpogodnije za karneval, ulicu i javne prostore (Županić Benić, 2009: 116).

4. DIJETE I LUTKA

Pokrivka (1978) tvrdi kako je lutka sastavni dio djetetova života te tako ima veliki značaj za dijete. Ona stimulira djetetovu kreativnost, razigranost, također, pozitivno utječe na emocionalne i misaone procese. Dijete animira lutku često u svojim izmišljenim scenarijima i na taj način smješta je u svoj svijet mašte. Djeci je posebno zanimljivo što se lutka pojavljuje u raznim oblicima, bilo životinjskim, imaginarnim pa čak i kao čovjek (Pokrivka, 1978: 21-22).

Nadalje, Paljetak (2007: 60) navodi kako djeca gaje naklonost i ljubav prema lutki. U lutkarskim predstavama oni se poistovjećuju s njom te proživljavaju emocije koje proživljava i sam karakter lutke, a na taj način razvijaju empatiju i humanost. Također i Čečuk (2009: 67) objašnjava kako se kroz poistovjećivanje s lutkom dijete može osjećati svemoćno jer i lutka na sceni biva svemoćna. To dovodi do psihičkog oslobođenja i čini dijete sposobnim prihvatiti spoznaje o životu koje mu donosi lutka na sceni. Često je lutka njihov sugovornik koji im pomaže prebroditi razne situacije. Brojni autori, među kojima Cacaj Ajh (2008: 12) predstavljaju lutku kao objekt u kojem djeca vide malog prijatelja. Autorica nadodaje kako samo djeca imaju tu moć čarobnog prelaska iz stvarnog u izmišljeni svijet. Oni kroz lutku iskazuju svoje trenutne emocije, želje, htijenja i sve ono što im je zabranjeno činiti u stvarnosti.

4.1. Igra lutkom

Ivon (2010: 13) određuje igru kao prirodnu aktivnost koja dolazi iz unutrašnje potrebe djeteta, a utječe na cjelokupan psihofizički razvoj. Važan pokazatelj tog razvoja je simboličku igru. Upravo simbolička igra lutkama je, prema Ivon (2010: 7-8), temelj razvoja empatije i tolerancije. Tijekom te igre djeca pokretom, gestama i govorom iznose svoj doživljaj svijeta. Za to im je potreban odmak od centracije i spoznajnog egocentrizma. U ovome se slažu brojni autori. Pa tako Cacaj Ajh (2008: 11-14) definira lutku kao najosjećajnije i najpoticajnije igračku koja im omogućava uživanje u razne uloge, najčešće u one koje ga okružuju. Dakle, dijete oponaša odrasle u toj igri. Simbolička igra lutkom pomaže djeci da se opuste i stvaraju svoj svijet mašte gdje će se osjećati zaštićeno i slobodno jer postavljaju vlastita pravila. Osim toga, razvija im se i pamćenje, zaključivanje, mišljenje, a korištenje lutke u igri ima i terapijski učinak. Pokrivka (1978: 22) se slaže da je lutka primamljivo sredstvo u igri upravo zbog te slobode upravljanja njome. Kod

scenske lutke, namijenjene dječjoj igri, važna je jednostavnost pokreta te primjerenost veličine djeci kako im ne bi bila prevelika ni preteška za animaciju.

Županić Benić (2019) ističe kako su alegoričke igre, u kojoj dijete metaforički koristi neki predmet, od iznimnog značaja za djetetov razvoj, osobito razvoj psihičkih sposobnosti poput imaginacije. U dječjoj igri nalazimo ključni element lutkarstva, a to je oživljavanje lutke pokretom. Dijete komunicira s lutkom „jezikom igre”, ona ga razumije, a ono joj vjeruje jer ga nikad nije iznevjerila, već naprotiv je uvijek uz njega i donosi mu zadovoljstvo i utjehu. Igra lutkom dolazi spontano, povezujući djetetov unutrašnji svijet s onim koji ga okružuje. Autorica dalje navodi da su djeca na neki način lutkari od onog trenutka kad koriste drugi predmet kao lutku, odnosno daju mu mogućnosti govora i kretanja. Igra sama po sebi je stvaralački proces, a još kad je sredstvo igre lutka, produkti mašte su bezgranični (Županić Benić, 2019: 109-113).

Autorica Ivon (2010: 7-8) ističe prednosti igre lutkom, a to je prije svega mogućnost da dijete razumije problem iz druge perspektive, prepoznaje raspoloženja i kontekst događanja. Dalje navodi igru „kao da” u kojoj kroz iluziju stječu iskustvo i razvijaju kreativno mišljenje. Autorica Đerđ (2016: 92) u svom radu „Lik-lutka stalni i povremeni član odgojne skupine” navodi pozitivan učinak organizirane lutkarske igre, i to na psihički razvoj i proces socijalizacije. Kraj predstave ne znači i kraj ove igre jer ona nastavlja živjeti u doživljaju svakog djeteta iz publike. U toj igri dijete širi svoje granice i mogućnosti.

5. LUTKA U DJEČJEM VRTIĆU

Pokrivka (1978: 22-23) navodi najprimjerenije lutke u dječjem vrtiću, a to su štapne lutke, jednostavne marionete, ginjol, lutke sjene te lutke na prstima. Upravo su ove lutke najpogodnije za korištenje kod djece te dobi. Važno je da lutke imaju poticajne elemente koji će djecu stimulirati na stvaralaštvo, bilo likovno, bilo dramsko. U dječjem je vrtiću potrebno osigurati prostorno materijalno okruženje za samu izradu lutaka. U tu svrhu mogu se koristiti rukavice, tikve i kuhače. Županić Benić (2019: 115-117) nabraja kakve sve učinke na djecu ima izrada lutaka, pa navodi: razvoj motoričkih sposobnosti, osobito fine motorike, poticanje misaonih procesa kao i razvoj govora. Autorica zaključuje kako je odgajateljima zahtjevno današnjoj djeci pobuditi interes van okvira tehnologije dok pasivno gledanje televizora nepogodno djeluje na djetetov mozak.

Odgajatelji, korištenjem lutke kao pomoćnog sredstva u pričanju priča, kroz spontanu improvizaciju, uvode djecu u stvarni svijet (Čečuk, 2009: 76). Učenje je lakše kada se uključi što više osjetila, a lutka je taktilna te vizualno privlačna, u pokretu je, pa se i dijete motorički aktivira. Sve to olakšava djetetu koncentriranje, aktivno slušanje i na koncu pamćenje spoznaja iz priče. U tome se očituje obrazovna svrha korištenja lutke u dječjem vrtiću, zaključuje Županić Benić (2019: 125).

Prema Cacaj Ajh (2008: 12-13) lutke su najprivlačnije sredstvo komunikacije za djecu pa ih tako i odgajatelji mogu koristiti u tu svrhu kada osjete potrebu djece za tim. To može biti u problemskim situacijama, za vrijeme adaptacije, pri upoznavanju ili pak u krugu kada pričaju što žele raditi taj dan u vrtiću. Županić Benić (2019: 113) naglašava kako će dijete odgajatelja, koji mu inače predstavlja autoritet, s lutkom doživljavati kao prijatelja i lakše se otvoriti i razgovarati o problemima koji ga muče. Isto tako, navodi autorica Ivon (2010: 32), kroz simboličku igru lutkom odgajatelji mogu bolje upoznati dijete. To je moguće praćenjem djetetovog pristupa lutki. Pa je tako poistovjećivanje s određenim karakterom lutke pokazatelj djetetovog doživljaja sebe samog, njegovih strahova i problema, emocionalnog stanja te stupnja razvoja govora. Također, Ivon (2010: 72-81) ističe mogućnosti korištenja lutke u svrhu rješavanja sukoba među djecom i to na način da lutka savjetuje djecu kako da samostalno riješe problem koji je nastao. To je svakako efikasnije nego izravno odgajateljevo upozorenje jer preko lutke dijete neće doživjeti odgajatelja kao strogi autoritet. Odgajatelj lutku može koristiti i kada želi da djeca usvoje neko ponašanje, recimo pranje ruku pa će to demonstrirati lutkom. Na taj način prvenstveno privlači pažnju djece,

a potom ih i motivira na usvajanje ponašanja. Preko lutke je moguće saznati i kako djeca percipiraju odgajatelja što mu daje mogućnost rasta promjenom određenog ponašanja.

Ivon (2010) tvrdi da odgajatelji, s obzirom na zapažen pedagoški potencijal, lutke upotrebljavaju u raznim prilikama. Na taj način koriste i njen metaforički potencijal te otkrivaju talente i sposobnosti kako djece tako i svoje vlastite. Odgajatelj je model ponašanja djeci pa tako i u animaciji lutke. Djeca pomno prate kako odgajatelj to čini i tako uče kako držati i pokretati lutku te mijenjati glas s obzirom na lutkin karakter (Ivon, 2010: 8-9).

Postoje razni načini uporabe lutke u dječjem vrtiću, a Ivon (2010) ih navodi nekoliko. Prije svega, lutka/skupina gdje odgajatelj lutku koristi kao sredstvo komunikacije i suradnje u skupini te usvajanja higijenskih i radnih navika. Sljedeći načini, tj. lutka/sadržaj i lutka/ područje, korisni su u svrhu učenja, spoznavanja svijeta u svojoj okolini te stjecanja iskustava. Zainteresiranost za određenu temu projekta potiče lutka/odgojni projekt. Još jedan zanimljiv način su lutkarske igre sa scenskom lutkom tijekom kojih se ostvaruju interakcije lutkara, lutke i djece. Tijekom tih interakcija djeca se upoznaju s lutkarskom umjetnošću. Svi ovi načini korištenja potvrđuju potrebu korištenja lutke kao sredstva u odgojno-obrazovnu svrhu (Ivon, 2010: 82-84).

Đerđ (2016: 96-99) govori o lik-lutki koja je učinkovito sredstvo u odgojno-obrazovnom procesu bilo kao povremeni, bilo kao stalni član skupine. Njena prisutnost u skupini pridonosi međusobnom poštovanju i uvažavanju. Autorica daje primjer radionice s lik-lutkom u kojoj odgajatelj za početak objašnjava djeci kako se animira lutka te im pomaže u tome i daje djeci da se slobodno igraju s lik-lutkom.

No, na odgajateljima je odluka koliko i kako će u vrtiću koristiti lutku, a to ovisi i o tome koliko su upoznati s upotrebom lutke u radu s djecom i njenom utjecaju na dječji razvoj. Također, ovisi i o motivaciji odgajatelja za takav način rada, zaključuje (Županić-Benić, 2019: 118-119).

6. TERAPIJSKI UČINAK SCENSKOG IZRAŽAVANJA LUTKOM

Bubenik (2022: 41) ističe važnost igre za djetetov razvoj na raznim područjima od socijalnih, motoričkih i kognitivnih sposobnosti do emocionalne inteligencije, kreativnosti i duhovnih vrijednosti. Upravo zbog navedenog igra ima pozitivan terapijski učinak na dijete. Igra je pogodna terapijska tehnika za oslobađanje od stresa, izražavanje osjećaja, prevladavanje strahova, rješavanje konflikata i kriza. Često sredstvo terapijske igre je lutka. Ona budi djetetovu kreativnost i maštu. Autor Bubenik (2022) dalje navodi istraživanja koja su provedena na Institutu za psihijatriju, psihologiju i neuroznanost u Londonu, a bavila su se igrom lutkom i moždanom aktivnosti djece u igri. Rezultatima je utvrđena aktivnost neuronske regije ključne za empatiju i socijalnu interakciju. Također je pokazano da djeca u igri lutkom stvaraju svoje unutarnje svjetove te se mogu uživjeti u ulogu nekog drugog i tako govoriti o njegovim unutarnjim stanjima (Bubenik, 2022: 41).

Scensko izražavanje u psihoterapiji nema umjetničku vrijednost, to je daleko od kazališne predstave. Ipak, improvizacijom psihoterapeuta i djeteta u igri lutkom dolazi do stvaralaštva čiji pak smisao može uvidjeti samo zainteresirani psihoterapeut. Scenskim izražavanjem otkriva se nesvjesni intrapsihički svijet djeteta. Scenska ekspresija daje uvid u konflikt unutar tog intrapsihičkog svijeta, ali i mehanizme obrane. Ekspresijom tijekom terapijske igre dolazi do emocionalnih interakcija. Ono što olakšava emocionalno izražavanje su mimike i geste. One imaju veliku vrijednost i kod osoba s verbalnim poteškoćama kako bi se uključili u scensko izražavanje i komunikaciju. Djeca pozitivno odgovaraju na scensku psihoterapiju što pokazuju iskustva (Nikolić, 2004: 17-33).

6.1. Govorne teškoće

Tijekom predškolskog razdoblja govor se brzo razvija, vokabular se bogati, izgovor postaje sve jasniji, a rečenice bolje oblikovane. Bez obzira na dob, djeca se nalaze na različitim stupnjevima razvoja govora, ali moguće je odrediti koliki je to broj riječi očekivan u djetetovom vokabularu s obzirom na dob. Pa tako Posokhova (2010) navodi da od treće do četvrte godine ubrzano raste broj novih riječi i to s 500-tinjak na nekih 1500. U četvrtoj godini dijete usvoji još oko 500 riječi da bi kao petogodišnjak koristio i do 3000 riječi. Šestogodišnje dijete još dvostruko proširi svoj vokabular pa koristi i do 6000 riječi (Posokhova, 2010: 4).

Neka djeca nemaju nikakvih govorno-jezičnih poteškoća, stoga već u ranijoj dobi jasno i razgovijetno govore. S druge pak strane, imamo djecu koja nailaze na razne teškoće u govoru, bilo da zamjenjuju slogove, pogrešno izgovaraju riječi, pretiho ili preglasno govore ili imaju nejasan izgovor. Problem se može javiti i kada dijete ne koristi određene riječi u govoru, iako ih poznaje te ih zna objasniti, ali one ostaju u pasivnom vokabularu (Posokhova, 2010: 4).

Prizl (1998) izdvaja čest razvojni poremećaj govora koji se javlja u ranijoj dobi, između druge i pete godine, a to je mucanje. Kada se primijeti da dijete ima taj problem, potrebno je odmah djelovati da se stanje ne bi pogoršalo. Nužno je i obitelj uključiti u terapiju jer odnosi u obitelji utječu na djetetov emocionalni svijet, a sve se to odražava na mucanje. Djeca na terapiju dolaze roditeljskom inicijativom, ali da bi ona bila uspješna, treba ju prihvatiti i samo dijete. Ukoliko je djetetovo mucanje uzrokovano dubljim problemima psihološke prirode, preporučuje se terapija igrom. Igra lutkom utvrđuje probleme povezane s ljudima i to kroz izražavanje potisnutih reakcija prema lutki, koja predstavlja čovjeka u smanjenom obliku. Dijete u igri slobodno iskazuje svoje emocije, agresivnost i tako otkriva tko neadekvatno postupa prema njemu. Postoje razne metode liječenja mucanja koje se razlikuju prema djetetovoj dobi, temperamentu i okolini te simptomima i trajanju samog mucanja (Prizl, 1998: 95-99).

Kraljević (2003) pak navodi primjer šestogodišnjeg dječaka koji muca. Dječak je zainteresiran za aktivnost izrade lutke, ali se problem javlja kada treba govoriti kako bi animirao lutku. Odgajateljica ne vidi problem u roditeljima jer su zainteresirani i angažirani (vode ga logopedu). Otkriva se mogući problem, a to je bratsko rivalstvo. Naime, dječak se druži s bratom i njegovim prijateljima koji ga doživljavaju kao višak u društvu te ne prihvaćaju njegove ideje i ne daju mu pravo glasa. To kod dječaka budi nesigurnost i osjećaj manje vrijednosti. Upravo bi to moglo utjecati na dječakov govor, zaključila je odgajateljica. Potom odlučuje raditi na njegovom samopouzdanju tako što potiče djecu na toleranciju prema njemu, a njega ohrabruje. Na kraju izvedbe djeca bi mu pljeskala i pohvalila bi ga, a on je sve bolje i točnije govorio tekst. Na taj način dječak se osjećao viđeno i vrijedno te je njegovo samopouzdanje raslo, a nakon određenog vremena više nije imao nikakvih problema u govoru, pa je tako uz pomoć lutke, vršnjaka i odgajateljice svladao svoj problem (Kraljević, 2003: 20-21).

Veliku ulogu u djetetovom govorno-jezičnom razvoju ima obitelj kao govorno-jezični model. Jedan od načina na koji se djetetu može pomoći u govorno-jezičnom razvoju je kroz igru.

Upravo je igra moćan alat jer je dijete doživljava kao nešto njemu blisko što mu budi ugodne emocije. Djeca jako vole igru, pa i učenje kroz igru pozitivno doživljavaju. Igra lutkom je pogodna za razvijanje slušne pažnje, vježbanje oblikovanja rečenica, stabilizaciju glasa kao i za proširivanje vokabulara. Koliko je vokabular važan pokazuje i činjenica da su osobe sa širokim vokabularom uspješnije u životu od onih s oskudnijim vokabularom (Posokhova, 2010: 4-5).

Glibo (2000) također ističe važnost igre lutkom koja je sama po sebi govorna igra. U toj igri dijete izražava misli i osjećaje jezičnim simbolima, a nerijetko izmišlja i nove riječi. Kod mlađe djece govor je često nejasan uz ponavljanja i zastajkivanja, dok se starija djeca već koriste složenijim gramatičkim strukturama u dužem govoru. U igri lutkom dijete otkriva melodiju i ritam govora. Upravo se poremećen ritam govora javlja kod predškolske djece pa tako djeca mogu zamuckivati, presporo ili prebrzo govoriti ili pak otežati u izgovaranju. Baš kod ovakvih problema, igra lutkom uvelike pomaže jer se djeca trude jasnije govoriti kako bi ih vršnjaci razumjeli (Glibo, 2000: 115-119).

Vigato (2011: 68) definira tri faze učenja govora kroz scenski odgoj i to prvu fazu: u kojoj je odgajatelj-promatrač nesputane igre djeteta. U drugoj fazi dolazi do vrhunca djetetovog emocionalnog stanja popraćenog gestikulacijom, dok u trećoj fazi dijete želi ispričati svoju priču. Svakako, naglašava autorica, odgajatelj treba sudjelovati u djetetovom pričanju te prihvatiti njegove pokušaje govora iako možda tepa ili ponavlja glasove. Također, Vukonić-Žunić i Delaš (2006: 81-83) u svom priručniku za učitelje i voditelje lutkarskih družina govore o razvoju dječjeg govornog stvaralaštva. Navode kako se kroz lutkarsko izražavanje može unaprijediti pripovijedanje i stvaralačko pričanje, a govorna ekspresija dolazi do izražaja u komunikacijskim situacijama tijekom predstave. Svakako se razvijaju i govorne vrednote. Autori Majaron i Kroflin (2004: 39) ističu pripovijedanje koje, osobito s lutkom, uz verbalnu potiče i neverbalnu komunikaciju. Upravo neverbalna komunikacija u dramskim aktivnostima pogodno djeluje na razvoj komunikacijskih vještina.

Moć lutke kao sredstva za poticanje govora je u tome što dijete, kad je uzme u ruke, očekuje da lutka priča, a to se događa tek kad joj ono daruje svoj glas i tako zapravo animira lutku. Lutkin izgled inspirira dijete na smišljanje pogodnog glasa za njen karakter. Ona pomaže i djeci koja se srame govoriti pred drugima jer kada se dijete sakrije iza lutke nema osjećaj izloženosti publici, lutka mu daje sigurnost i ohrabruje ga. Kroz razne situacije u igri lutkom dijete verbalizira osjećaje.

Jezičnim izražavanjem lutkom djeca ispituju mogućnosti jezika. Korištenje lutke u vrtićkoj skupini razvija suradnju među djecom što dalje utječe na komunikacijske vještine, utvrđuje Županić-Benić (2019: 131-134).

6.2. Intelktualne poteškoće

Američki savez za mentalnu retardaciju definirao je intelektualne teškoće kao ograničenje određeno ispodprosječnim intelektualnim funkcioniranjem te ograničenim adaptivnim ponašanjem. Intelektualne teškoće se dijele na lake, umjerene, teške i duboke. Łaba-Hornecka (2017) govori kako se djeca s ovim teškoćama teško nose s društvenim očekivanjima, a razvijanje adaptivnih i socijalnih vještina predstavlja im problem. U nastojanju da privuku pažnju mogu se nedolično ponašati, a nerijetko se i povlače u sebe.

Łaba-Hornecka (2017) u svom se radu bavi lakim intelektualnim teškoćama. Iznosi istraživanje koje je za cilj imalo poticanje djece na suočavanje s vlastitim poteškoćama na adekvatan način te razvijanje socijalnih vještina. Ciljana skupina su bila nesigurna i preosjetljiva djeca, školske dobi, koja se ne znaju nositi s razočaranjem i neuspjehom. U navedenom istraživanju primjenjivale su se ručne lutke i stihovane bajke. To bi funkcioniralo na način da djeca naglas čitaju određenu priču s lutkom na ruci i tako zapravo predstavljaju lik iz priče. Nakon čitanja uslijedio bi razgovor popraćen pitanjima koja bi pomogla djeci u definiranju problema s kojim se lik iz priče susreo. Raspravljalo se o likovima i njihovom ponašanju, a nekada su djeca izrađivala svoje lutke. Ručne lutke su se koristile kako bi se djeci lakše prikazale pozitivne i negativne učinke na određene oblike ponašanja, a sve u svrhu socijaliziranja djece i poticanja društveno prihvatljivog ponašanja. Kod povučene djece rad s lutkama pomogao je da se oslobode straha od govora, da razviju samopouzdanje i poboljšaju komunikacijske sposobnosti. Istraživanjem je utvrđeno da se korištenje lutaka pokazalo učinkovitim. Autor zaključuje kako se određenim aktivnostima s lutkama, pazeći na djetetove psihofizičke mogućnosti, može poticati adaptivno ponašanje djece (Łaba-Hornecka, 2017: 273-275).

6.3. Emocionalni poremećaji

Postoji snažna emotivna veza između djeteta i scenske lutke. Lutka je pokretač djetetovih emocija, didaktička igračka u djetetovim rukama, a moćno pomagalo u rukama odraslih, naglašava autorica Kraljević (2003: 10). U tom kontekstu Županić-Benić kaže da se dijete lutki lako

poovjerava. Govori joj o svojim emocijama i strahovima i baš zato je ona bliska djetetu. Dijete iskazuje emocije preko lutke pa se tako kod djeteta koje je ljuto može uočiti češće ulaženje u konfliktne situacije u tijekom igre lutkom. Takvu interpretaciju ne treba osuđivati niti sprječavati sve dok nikog ne ugrožava (Županić-Benić 2019: 131-132).

Glibo (2000: 116) objašnjava kako djeca u igri lutkom pokazuju emocionalnost, a emocije su često i izvor motivacije za ovu igru. U igri se očituje djetetova stvarnost koja ima veće emotivno značenje za njega. Lutka je dječje sredstvo za prenošenje emotivne uznemirenosti. Djeca s lutkom razgovaraju o problemu koji ih je uznemirio i na taj način ga nesvjesno analiziraju. Ova igra doprinosi emocionalnom rasterećenju djeteta, a odraslima daje uvid u djetetove probleme.

U igri lutkom je moguće izraziti mnogo različitih emocionalnih stanja kroz razne situacije. U tim situacijama do izražaja može doći djetetova ljubomora prema mlađem djetetu u obitelji, osjećaj odbačenosti od strane roditelja, tjeskoba ili krivnja zbog agresivnog ponašanja. Često djeca ponavljaju detalje iz stvarnih životnih situacija, ali nekad to budu i ne toliko značajni događaji koji su ipak ostavili snažan dojam na dijete. Važno je i na takve situacije obratiti pozornost, zaključuju autori Gržinić, Ilić i Vidović (2010: 54).

Bastašić (1988: 45-46) ističe kako se rješavanjem emocionalnih problema rješavaju i kognitivni jer su oni usko povezani. Naime, emocionalni poremećaji negativno utječu na kognitivni razvoj. Neriješene obiteljske situacije i konflikti često dovode do emocionalne, a time i kognitivne zaostalosti. Igra lutkom može rezultirati očitovanjem traume te u njoj mogu doći do izražaja točke regresije i fiksacije koje otežavaju normalno funkcioniranje i daljnji razvoj.

Nadalje, Bastašić (1988) naglašava kako osobe koje su psihotične možemo prepoznati po promijenjenom odnosu prema stvarnosti i sebi, manjku osjećajnosti i spoznajnoj oskudnosti. Igra psihotične djece nema jednako značenje kao kod zdrave djece. U igri nema maštovitosti, prazna je i stereotipna. Takva djeca teško prihvaćaju igru lutkom, njima je nekada dovoljno satima vrtjeti jedan te isti predmet ili se igrati vlastitim rukama. Odbijanje igre lutkom može biti pokazatelj dubokog proživljavanja, introspekcije, ali i zadiranja u njegovu patologiju. Kroz igru se očituje intelektualna zrelost i sposobnosti djeteta. To se može procijeniti prateći kako se dijete izražava i priča s lutkom, kako se odnosi prema njoj, može li ju smisleno koristiti i koliko dugo, kakva mu je pozornost. Ona daje terapeutu mogućnost komuniciranja s djetetom. Dijete s težim

emocionalnim poremećajem zahtjeva poseban tretman stručnjaka uz nužnu suradnju s obitelji te uvažavanje obiteljske dinamike. Igra je najkorisnija u terapiji, ali i samoj dijagnozi djece s emocionalnim poteškoćama (Bastašić, 1988: 114-116).

6.4. Traume

Müller i Ostojić (2004: 78) bave se psihodramom kao načinom prevladavanja trauma. Ističu kako se scenskim izražavanjem razgrađuju traumatična iskustva iz prošlosti koja utječu na dijete. Na sceni je moguće ponuditi rješenja bez posljedica u stvarnom životu. Moć scenskog izražavanja je u tome što se konkretizirati mogu čak i apstraktne stvari, poput snova i emocionalnih stanja, koje su teško razumljive djetetu. Nikolić (2004: 45) pak naglašava kako psihodrama nije pogodna za djecu mlađu od šest godina te za psihomotorno nestabilnu djecu. Müller i Ostojić (2004) ističu kako je cilj ovakvog terapijskog postupka, prije svega, pružanje uvjeta za proživljavanje neke traumatične situacije što omogućuje kognitivno i emocionalno razumijevanje te ohrabruje dijete na prevladavanje te situacije. Psihodramske tehnike potiču spoznaju i rasterećenje, ali treba biti oprezan da ne odu u pravcu opterećenja djeteta. Jedna od tehnika je intervju kojim se osvještavaju emocije i misli iz određene traumatične situacije. Nadalje, ogledalska tehnika se koristi kada je dijete obuzeto snažnim emocijama, strahom i osjećajem bespomoćnosti. Ova tehnika uvelike pomaže traumatiziranom djetetu jer mu pruža distancu kojom dijete može proživjeti svoje emocije na sceni (Müller i Ostojić, 2004: 85-99).

Psihodramska igra može biti usmjerena na dijete, temu ili grupu. Kada govorimo o djetetu, u toj pojedinačnoj igri dijete bira temu koja može biti situacija iz stvarnog života, konflikt, trauma ili san. Bitno je ne forsirati dijete, već ono samo treba odabrati temu za koju je spremno. Tijekom igre terapeut intervenira ukoliko primijeti da je potrebno produbiti temu i pomoći djetetu da iz drugog gledišta sagleda situaciju. Intervjuom ga se potiče da upozna osjećaje i misli koje mu se javljaju u iznesenoj traumi (Müller i Ostojić, 2004: 106). Igra završava kada se primijeti da je došlo do rasterećenja ili rješenja problema (Müller i Ostojić, 2004: 112).

Tijekom suočavanja s traumatičnim događajem mogu se javiti različite reakcije: borba, bijeg ili blokada – gubitak svijesti. Dio doživljenog stresa razgrađuje se u borbi ili bijegu, a onaj drugi dio tek nakon preživljavanja traume. Traumatični događaj dovodi do psihičke traume, a preživljena trauma nosi sa sobom posljedice, zaključuju autori Müller i Ostojić (2004: 139-140).

6.5. Obiteljski problemi

Dijete je nemoćno i nesposobno brinuti samo o sebi na samom početku svog razvoja, a ono što je od velike pomoći na putu tog razvoja je emocionalna atmosfera u obitelji koja djetetu pruža osjećaj sigurnosti. Osnovne psihičke osobine formiraju se u sigurnom obiteljskom domu kao i identitet djeteta. U obitelji dolazi do konflikata i kriza, a problemi roditelja reflektiraju se na dijete. Psihoterapeut promatra dijete kroz obiteljsku dinamiku i njegovo odstupanje od nje. Suradnja s obitelji tijekom terapijskog procesa od iznimne je važnosti jer uzroke dječjih problema uglavnom pronalazimo u obitelji i međusobnim odnosima njenih članova (Bastašić, 1988: 52-53).

Obiteljski konflikt je moguće otkriti kroz intervju s obitelji na kojem je prisutno i dijete. To se odvija na način da kroz igru lutkom, u kojoj svatko bira ulogu koju želi ili dijete dodjeljuje uloge iz priče, terapeut saznaje tko je u tom odnosu glavni, tko je žrtva, kako dijete doživljava roditelje, ali i sebe. Nakon igre slijedi razgovor o utvrđenom problemu. Ova igra je dobar način da se i roditelji oslobode u razgovoru jer nije kao klasični intervju po principu pitanje-odgovor. Još jedna igra pogodna za zajedničku terapiju je da dijete crta usta i oči lutkama za prste koje predstavljaju članove obitelji. Potom ih se stavlja u dvije situacije; obiteljski ručak i odlazak na spavanje. Često se osim realnih situacija, u igri lutkama, oslikavaju i djetetove želje. No, bez obzira radi li se o želji ili stvarnosti, jedno je sigurno, svi događaji koje dijete prikazuje u igri ostavili su na njega snažan emocionalan dojam (Bastašić, 1988: 54).

6.6. Agresivnost

Konstruktivna agresija je čovjeku potrebna kao i ljubav. Ako nije iskazana otvoreno destruktivno, može dovesti do autodestruktivnog ponašanja – agresivnosti prema samom sebi što kao posljedicu donosi psihičke poremećaje. Prvi djetetovi „agresori” su roditelji koji mu se „suprotstavljaju” zabranama. Za uspješan razvoj važno je osloboditi djetetovu agresivnost, a to je moguće kada ga uputimo na uzroke i naučimo ga ovladati situacijom (Bastašić, 1988: 88-89).

Prevladavanjem frustracija i kriza, koje su sastavni dio života, djeca sazrijevaju. Lutka je u tom procesu korisno pomagalo. Kroz igru lutkom djeca se lakše nose s problemima koji su uzrok frustracije. Odgajatelj nije psihoterapeut, ali je svakako poželjno da ima određenu dozu senzibilnosti za djetetove priče kroz lutku. Upravo time dobiva uvid u djetetove problemske

situacije, mogući izvor frustracije i razlog nepoželjnog agresivnog ponašanja (Majaron i Kroflin, 2004: 37-38).

Igra lutkom daje djetetu mogućnost obrade agresije koja je posljedica poistovjećivanja s agresivnim roditeljem. Obiteljskom terapijom moguće je riješiti taj problem. Osim u obitelji, djeca se s agresivnim ponašanjem susreću i u medijima što povećava razinu agresivnosti među djecom. Na djetetovo suprotstavljanje treba gledati kao poželjno, zdravo ponašanje jer se dijete tako gradi kao ličnost. Agresija može biti konstruktivna kada je u igri usmjerimo u pravom smjeru, potičući pokret kroz radionice i ostale stvaralačke radnje. Lutka kao boksačka vreća može pomoći djetetu da izbací agresiju bez ugrožavanja drugih, imovine ili sebe. U igri lutkama kada dijete iskaže agresiju moguće ga je suočiti s uzrokom frustracije. Autor Bastašić (1988) napominje kako treba imati na umu da agresivnoj djeci uglavnom nedostaje ljubavi. Lutke su važno sredstvo za iskazivanje agresije u terapijskoj igri s agresivnim ulogama (vuka, kauboja ili krokodila). Izražavanje ljutnje, kojim dijete nikog ne ugrožava, ne treba sprječavati, zaključuje Bastašić (1988: 90).

Glibo (2000) tvrdi kako dijete kroz analizu likova tijekom rada na predstavi gradi odnos prema svijetu i samom sebi. To se događa jer dijete kroz analiziranje likova počinje analizirati sebe i svoje postupke i odnose s drugima. Uspoređuje se s likom te zaključuje što to on čini loše, kako bi se trebao ponašati, kako to djeluje na druge u okolini. Samim tim počinje se mijenjati. Kada dijete glumi negativnog lika ima priliku vidjeti koliko loše ponašanje može donijeti zla drugome pa i samom sebi. Na taj način dijete počinje razumjeti i druge te razvija empatiju. Dolazi do spoznaja što je u životu opravdano, lijepo i poželjno ponašanje, a što to nije (Glibo, 2000: 132).

6.7. Strahovi

Kao i kod dosad opisanih poteškoća i problema, igra lutkom ima pozitivan učinak i u prevladavanju strahova. Igram je moguće prihvatiti neku situaciju koja je djetetu bila emocionalno teška te mu je izazvala strah. Strah je signal realne ili zamišljene opasnosti. On nas priprema na djelovanje, akciju, bijeg od opasnosti te povećava osjetljivost na podražaje. S druge strane, može doći do paraliziranosti reakcije. Kod djece i neke banalne situacije mogu probuditi strah, a da se uzrok tomu zapravo ne nalazi u toj realnoj situaciji, nego se radi o dubokim nesvjesnim strahovima (Bastašić, 1988: 74).

Prvi djetetov strukturalni socijalni strah je separacijski strah koji se javlja nakon razdoblja potpune ovisnosti o skrbniku. Često je najizraženiji tijekom adaptacije na vrtić. Tu važnu ulogu ima bazična sigurnost i prijelazni objekt, bilo lutka bilo neka druga djetetova omiljena igračka, ističe Bastašić (1988: 74). Dalje navodi primjer straha od operacije. Način kako lutkom pomoći djetetu da pobijedi taj strah je objasniti mu što će mu i kako operirati, upravo na lutki. Tako se dijete lakše suočava sa situacijom koja mu izaziva strah, ali mu je barem poznata i zna što će se događati. Također, stječe povjerenje u doktore, ako su iskreni prema njemu i prikazuju mu realnost. Strah od posjeta liječniku najčešće se javlja kao rezultat zastrašivanja od strane roditelja, ali i zbog neugodnih prijašnjih iskustava. Zato je važno dijete na vrijeme pripremiti na posjet liječniku. Ne smije se lagati djetetu, već je potrebno na primjeren i njemu razumljiv način objasniti što će liječnik raditi. Igrom uloga, u kojoj dijete uzima ulogu liječnika, dijete može iz druge perspektive sagledati svoj strah. Redovitost odlaska liječniku pozitivno utječe na rješavanje tog straha, uz napomenu da dijete tijekom tih posjeta doživi pozitivno iskustvo. Ukoliko je bilo nekih problema tijekom posjeta važno je to prihvatiti i porazgovarati s djetetom o tome. Nikako nije poželjno ne prihvaćati ili umanjivati djetetov strah jer tako dobiva dojam da nema podršku pa mu je još teže samom se suočiti i prevladati strah (Bastašić, 1988: 70-72).

7. „LUTKA VODIČ”

Modrić (1999) u svom priručniku „Lutka vodič za razumijevanje ljudskih potreba i za rješavanje sukoba” nas upoznaje s lutkom vodičem koja je zapravo lutka-čovjek napravljena od drveta. Temelji ove ideje nalaze se u Glasserovoj teoriji izbora i samoj realitetnoj terapiji. Teorija izbora naglašava važnost zadovoljavanja osnovnih potreba, a lutka vodič pomaže djetetu spoznati kako zadovoljiti svoje potrebe bez ugrožavanja tuđih, naglasak je stavljen na psihološke potrebe. Poželjno je već u predškolskom razdoblju djecu poučavati osnovnim potrebama i njihovu zadovoljavanju. Od četvrte godine dijete ih počinje razumjeti, pa je tek od tada moguće koristiti lutku vodič. Glavni razlozi korištenja ove lutke u radu s djecom su osvješćivanje osnovnih potreba te rješavanje sukoba. Sukobi su sastavni dio života, kako odraslih tako i djece. Do sukoba dolazi zbog nezadovoljavanja želja i potreba zbog čega se javlja frustracija te se u pokušaju postizanja željenog ugrozi tuđa potreba (Modrić, 1999: 15-16).

Lutka vodič se slaže kao konstrukcija koja sadrži: kartice s prikazanim potrebama (potreba za ljubavlju, moći, slobodom, zabavom); vagu (s jedne strane ide djetetova želja, a s druge dobiveno); dva lica (sretni i tužni izraz). Rješavanje sukoba preko ove lutke funkcionira na način da dijete na lutkinu glavu stavlja izraz lica kako se osjeća, a na vagu svoju želju i ono što je dobilo. U razgovoru s odgajateljem definira koje potrebe nije zadovoljilo te otkriva načine kako da ih zadovolji. Cilj je korištenja lutke vodiča naučiti dijete samostalnom rješavanju sukoba pazeći da svoje potrebe ne zadovoljava ugrožavajući tuđe. Poticanje djece na samostalno rješavanje sukoba pozitivno djeluje na njihovo samopouzdanje, ali tu ih treba naučiti da ipak ne mogu uvijek dobiti ono što žele, nego je nekad potrebno pronaći drugi način zadovoljavanja određene potrebe i riješiti nastali problem. Lutka vodič je pogodno sredstvo za povezivanje emocija, izraza lica i (ne)zadovoljavanja potreba što dalje djecu poučava uzročno-posljedičnoj vezi i definiranju uzroka određene emocije (Modrić, 1999: 21-22).

Autorica Modrić (1999) navodi razliku između tradicionalnog rješavanja sukoba i onog preko lutke vodiča. Dakle, u tradicionalnom načinu traži se krivac i odgajatelj rješava dječji sukob, dok se korištenjem lutke vodiča, djecu potiče na rješavanje sukoba bez miješanja odgajatelja i definiranja krivca. Tradicionalnim načinom postizemo kratkoročno rješenje koje sa sobom nosi

negativne posljedice u vidu niskog samopouzdanja kod „krivca”, ali i „obranjenog” djeteta kod kojeg to narušeno samopouzdanje dolazi do izražaja u kasnijim sukobima kada se nije sposobno samo braniti i razriješiti sukob. Lutka vodič pak nudi dugoročno rješenje kroz otkrivanje problema, djetetove želje i potrebe. Nadalje, odgajatelj djetetu nudi izbor zadovoljavanja potrebe na drugi način, a dijete procjenjuje situaciju, što gubi, a što dobiva određenim izborom. Pitanjima se potiče dijete na razmišljanje o ponašanju i samostalnom zadovoljavanju osobnih potreba koje ne utječe na druge. Odrasla je osoba, u ovom slučaju odgajatelj, voditelj tijekom cijelog procesa rješavanja sukoba. Voditelj može biti i dijete koje je koristilo lutku vodič pa je već upoznato s načinom rješavanja sukoba preko nje. Autorica zaključuje da su potrebe nepromjenjive te ih je moguće ili zadovoljiti ili ne zadovoljiti, ali ponašanja i želje su promjenjivi (Modrić, 1999: 116-135).

Također, Ivon (2010) govori o zadovoljavanju dječjih potreba ističući kako preko lutke odgajatelj može lakše prepoznati psihološke potrebe djeteta te naći način kako ih zadovoljiti. Naglašava važnost prijelaznog objekta, često je to lutka, koji je utjeha kada dođe do separacijskog straha. U ovom slučaju problem se javlja u zadovoljavanju potrebe za pripadanjem. Kad smo kod potrebe za moći, autorica navodi snagu monologa s lutkom, djetetovim najboljim prijateljem, u kojem dijete ima dojam da ga lutka uvažava i sluša, a ono se osjeća moćnim u svom maštovitom svijetu. Potreba za slobodom je ostvarena u toj igri po njegovim pravilima. Nadalje, ukoliko dođe do sukoba među djecom, uslijed zadovoljavanja potreba, lutka može pomoći da djeca lakše izraze svoje osjećaje, frustracije, ljutnju i nezadovoljstvo. Djeca koja se češće igraju lutkom pokazuju odgovornije, zrelije ponašanje, a lutka ih opušta i smiruje što rezultira prosocijalnim ponašanjem, zaključuje Ivon (2010: 38-48).

ZAKLJUČAK

U ovome je radu prikazan pregled povijesti lutkarstva, opisane su vrste lutaka te je definirana i sama lutka. Nadalje, ispitana je učinkovitost korištenja lutke u djetetovom životu te je utvrđen pozitivan utjecaj na razne aspekte dječjeg razvoja, osobito djece s poteškoćama, traumama ili strahovima.

Lutkarstvo kao scenska umjetnost ima snažan utjecaj na dijete upravo zbog dječje naklonosti i ljubavi prema lutki. Lutka je sastavni dio djetetova života te kao takva prolazi s djetetom kroz razne životne situacije u kojima mu je glavna utjeha. U dječjim rukama ona oživljava i u djetetu budi osjećaj moćnosti. Scensko izražavanje lutkom u terapijskom kontekstu predstavlja značajan alat za rad s djecom rane i predškolske dobi.

Radom su prikazani načini na koje se korištenje lutke pozitivno reflektira na cjelokupan razvoj djece. Igra lutkom, utvrđeno je, potiče djecu na izražavanje misli i emocija. Time se razvija kreativnost, mašta, samopouzdanje i samoregulacija. Lutke mogu biti sredstvo za izražavanje konstruktivne agresivnosti. Terapijska vrijednost lutaka posebno se ističe u radu s djecom koja imaju govorne, intelektualne i emocionalne poteškoće te traumatska iskustva i strahove. Kroz interakciju s lutkom, djeca razvijaju socijalne vještine, uče se komunicirati i surađivati s drugima. Lutka olakšava integraciju djece s posebnim potrebama, a može poslužiti i kao sredstvo za rješavanje sukoba među djecom, jer omogućuje izražavanje frustracija i ljutnje na siguran način.

Neupitna je neprocjenjiva vrijednost lutke u podržavanju dječjeg razvoja. Njezina upotreba u terapijske svrhe otvara nove mogućnosti za rad s djecom, omogućujući im da na kreativan i siguran način istraže i izraze svoje unutarnje svjetove.

LITERATURA

1. Bastašić, Z. (1988). *Lutka ima i srce i pamet*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Bubenik, J. (2022). „Mirisne terapije kroz igru“. *ESSENTIA časopis za integrativnu aromaterapiju*, Broj 10/Godina 3: 41-43.
https://issuu.com/info-aromavita-institut/docs/essentia_10 Preuzeto 15.5.2024.
3. Cacaj Ajh, S. (2008). *Male lutkarske kuće*. Đakovo: Tempo d.o.o Đakovo.
4. Čečuk, M. (2009). *Lutkari i lutke*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
5. Đerđ, Z. (2016). Lik-lutka stalni i povremeni član odgojne skupine. *Magistra ladertina*. 10.(1), 89-101.
<https://hrcak.srce.hr/154217> Preuzeto 3.5.2024.
6. Glibo, R. (2000). *Lutkarstvo i scenska kultura*. Zagreb: Ekološki glasnik.
7. Gržinić, J., Ilić S. i Vidović K. (2010). „Dijete i psihički aspekti lutke (Teorijski pristup).“ *Metodički obzori* 5(2010)1, br. 9 (2010): 45-59. <https://doi.org/10.32728/mo.05.1.2010.04> Preuzeto 16.5.2024.
8. Ivon, H. (2010). *Dijete, odgojitelj i lutka*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.
9. Kraljević, A. (2003). *Lutka iz kutka*. Zagreb: Naša djeca.
10. Łaba-Hornecka, A. (2017). The Use of Puppets in Bibliotherapy Classes in Order to Help Shape the Adaptive Behaviour of Pupils with Mild Intellectual Disabilities (Based on a Pedagogical Experiment Applying the Parallel Groups Technique). *New ducational Review*. 47. 266-278.
<tner20170121.pdf> (<marszalek.com.pl>) Preuzeto 16.5.2024.
11. Majaron, E., Kroflin, L. (2004). *Lutka...divnog li čuda!* Zagreb: Denona d.o.o.,
12. Modrić, N. (1999). *Lutka vodič za razumijevanje ljudskih potreba i za rješavanje sukoba*. Zagreb: 1000 primjeraka.
13. Müller, G. i Ostojić, E. (2011). *Vratiti svoju djelotvornost i samopoštovanje: Terapija traume metodom psihodrame*. Goražde: Kuća SEKA Goražde/ Udruženje žena SEKA.
14. Nikolić, S. (2004). *Analitička psihodrama*. Zagreb: PROSVJETA d.o.o.
15. Paljetak, L. (2007). *Lutke za kazalište i dušu*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
16. Pokrivka, V. (1978). *Dijete i scenska lutka*. Zagreb: Školska knjiga.

17. Posokhova, I. (2010). *200 logopedskih igara*. Zagreb: Planet Zoe.
18. Prizl, T. (1998). Terapija mucanja kod djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34(2), 95-102.
<https://hrcak.srce.hr/101114> Preuzeto 15.5.2024.
19. Vidović Schreiber, T.T.(2015). *Tradicijska kazivanja i scenski izraz djece predškolske dobi*.
20. Vigato, T. (2011). *Metodički pristupi scenskoj kulturi*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
21. Vukonić-Žunič, J. i Delaš, B. (2006). *Lutkarski medij u školi: priručnik za učitelje i voditelje lutkarskih družina*. Zagreb: Školska knjiga.
22. Županić Benić, M. (2009). *O lutkama i lutkarstvu*. Zagreb: Leykam International.
23. Županić Benić, M (2019). *Lutkarstvo i dijete*. Zagreb: Leykam International.

SAŽETAK

Lutkarska umjetnost kao dio scenske umjetnosti, zauzima važno mjesto u djetetovom životu, a razlog za to je sredstvo (lutka) koje koristi u svom izražavanju. Djeci je lutka važna igračka čiji (čovjekoliki) izgled im ulijeva povjerenje te ih potiče na razgovor kroz igranje uloga. Djeca vole s lutkom dijeliti svoje misli, ideje, osjećaje i strahove. Sve to je razlog korištenja lutke kao terapijskog sredstva. Ovaj završni rad istražuje terapijski učinak scenskog izražavanja lutkom, s naglaskom na dječjoj igri lutkom. Cilj je rada istražiti učinkovitost korištenja lutke u radu sa svom djecom, a osobito onom koja imaju određene poteškoće i probleme. Radom će se prikazati kako scenska umjetnost, s osobitim naglaskom na lutkarstvo, može koristiti u radu s djecom predškolske dobi. Služeći se deskriptivnom metodom opisat će se načini korištenja lutke u terapijske svrhe. Kroz razne primjere analizirat će se njen utjecaj na dijete te istaknuti važnost ovog pomagala u prevladavanju trauma, strahova i problema s kojima se djeca susreću.

Ključne riječi: [lutka, dijete, igra lutkom, poteškoće, traume, strahovi]

ABSTRACT

Puppetry, as a part of performing arts, holds an important place in a child's life, and the reason for this is the medium (puppet) it uses for expression. To children, a puppet is an important toy whose human-like appearance instills trust and encourages conversation through role-playing. Children enjoy sharing their thoughts, ideas, feelings and fears with the puppet. All this is the reason for using the puppet as a therapeutic tool. This final paper explores the therapeutic effect of puppetry, with an emphasis on children's play with puppets. The aim of the paper is to investigate the effectiveness of using puppets in working with all children, especially those who have certain difficulties and problems. The paper will demonstrate how performing arts, with a particular emphasis on puppetry, can be used in working with preschool children. Using a descriptive method, the ways of using puppets for therapeutic purposes will be described. Through various examples, their impact on the child will be analyzed, and the importance of this aid in overcoming traumas, fears, and problems faced by children will be highlighted.

Keywords: [puppet, child, puppet game, difficulties, traumas, fears]

Obrazac A.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Monika Dukić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce ranog i predškolskog odgojnog obrazovanja izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 1.7.2024.

Potpis Monika Dukić

**Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)**

Student/ica: Monika Dulčić
Naslov rada: SCENSKO IZRAŽAVANJE
U TERAPEUTSKOM KONTEKSTU
Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, FILOLOGIJA
Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
doc. dr. sc. Toni Maglić

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber
doc. dr. sc. Toni Maglić
nasl. asistent Sanja Balić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 1.7.2024.

Potpis studenta/studentice: Monika Dulčić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.